

Rudabánya

az őskortól napjainkig

- monográfia -

Szerkesztő: **Rémiás Tibor**
Társzerkesztő: **Hadobás Sándor**

Lektorálta:

Dr. Ringer Árpád

(Miskolci Egyetem, ny. egyetemi docens)

Dr. Bene János PhD

(Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, címzetes múzeumigazgató, történész-muzeológus)

Dr. habil. Zsoldos Ildikó

(Nyíregyházi Egyetem, Történettudományi és Filozófia Intézet, intézetigazgató)

Szerzők:

Siskáné Dr. Szilasi Beáta

(Miskolci Egyetem, Földrajz-Geoinformatikai Intézet, Társadalomföldrajz Intézeti Tanszék, intézeti tanszékvezető, egyetemi docens),

Prof. Dr. Hevesi Attila

(Miskolci Egyetem, Földrajz-Geoinformatikai Intézet, Társadalomföldrajz Intézeti Tanszék, ny. egyetemi tanár),

Dr. Németh Norbert

(Miskolci Egyetem, Ásványtani-Földtani Intézet, egyetemi docens),

Dr. Szakáll Sándor

(Miskolci Egyetem, Ásványtani-Földtani Intézet, egyetemi tanár),

Dr. habil. Kordos László DSc

(Budapest, ny. egyetemi tanár, öslénykutató, szakíró),

Dr. Szolyák Péter PhD

(Herman Ottó Múzeum, Miskolc, mb. múzeumigazgató, őstörténész-muzeológus),

Hadobás Sándor

(Rudabánya, ny. múzeumigazgató),

Dr. Szemán Attila PhD

(Központi Bányászati Múzeum, Sopron, főmuzeológus),

Dr. Török Béla

(Miskolci Egyetem, Metallurgiai Intézet, intézetigazgató, egyetemi docens),

Dr. Gyulai Éva PhD

(Miskolci Egyetem, BTK, Történettudományi Intézet, egyetemi docens),

Dr. Rémiás Tibor PhD

(Jósa András Múzeum, Nyíregyháza, múzeumigazgató, történész-muzeológus),

Dr. Szalipszki Péter

(Herman Ottó Múzeum, Miskolc, Történeti és Néprajzi Tár, történész-muzeológus),

Papp Andrea

(Bányászattörténeti Múzeum, Rudabánya, intézményvezető, történész-muzeológus),

Szobota Lajos

(Rudabánya Város Önkormányzata, polgármester).

Támogató: **Rudabánya Város Önkormányzata**

Kiadó: Dominium Könyvkiadó, Miskolc

Felelős kiadó: Szigeti Edina

Tördelés, borítóterv: Máté István

Nyomda: Grafít Nyomda-R Kft., Nyíregyháza

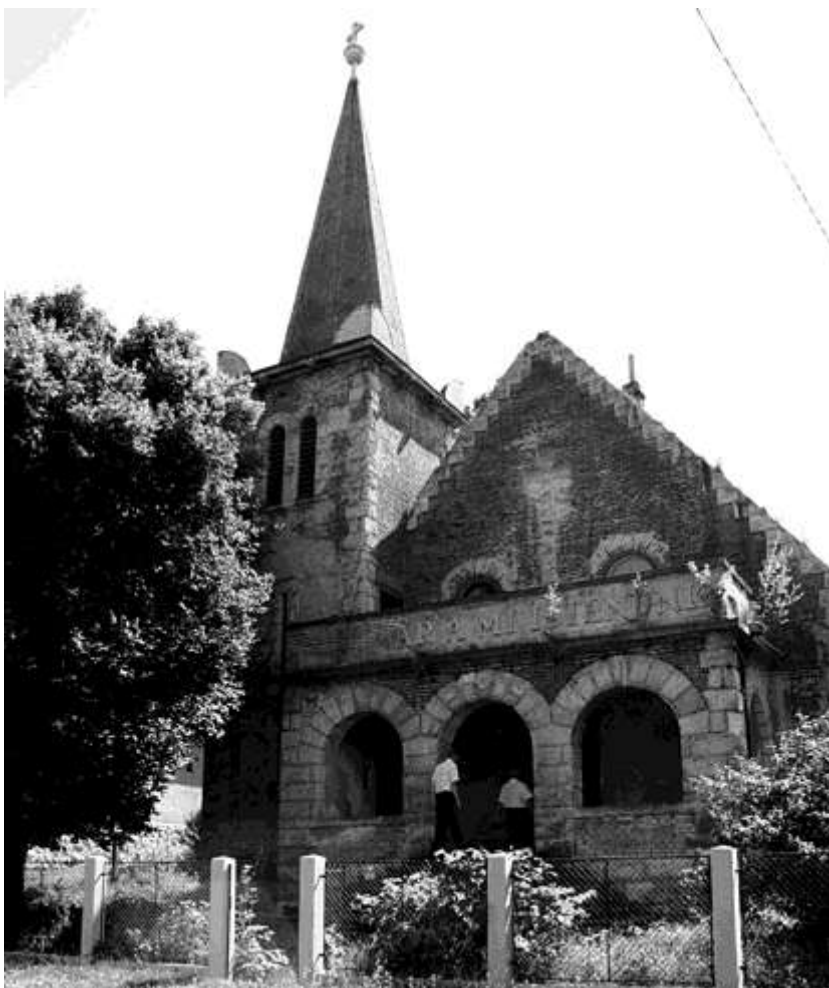
Felelős vezető: Ördögh János

ISBN 978-615-5185-16-8

Szalipszki Péter

A RUDABÁNYAI EVANGÉLIKUS FELEKEZET TÖRTÉNETE

'Szórvány' – így nevezik a protestáns (evangélikus, református) egyházak a felekezetükhöz tartozó igen kicsiny közösségeket, amelyeket estenként egy-két család, egy-két személy alkot. Az 1880-as éveket megelőzően Rudabánya társadalmában az evangélikusság ilyen státusban szerepelt, melynek létéről is csupán „szórvány” történeti adatok adnak hírt. Ilyen a rudabányai evangélikusok nyilatkozata 1783-ból, amelyben a sajkókazai evangélikus anyaegyházhoz tartozandónak ajánlják magukat.

Az evangélikus templom napjainkban

„Tekintetes Deputáció⁴⁶

Tekintetes Deputáció nevével az Szolgabíró Úr által előnkbe adott beszédekre alázatosan felelvén, deklaráljuk⁴⁷, hogy mely szándékunkat nemcsak a felséges udvarhoz nyújtott instanciánkban⁴⁸, de személyeinkben is a Tekintetes Deputáció előtt alkalmazsággal megjelentettük, hogy Kazán engedendő⁴⁹ Eklézsiához⁵⁰, mint filialisták⁵¹ magunkat kapcsolni akarjuk, abban most is állandók vagyunk, és mostanában semmi vallásunk szerént való eklézsia közelebb hozzánk nem lévén, máshoz ragaszkodni nem is kívánunk.

Rudabánya, 1783. június 29.-én Szajkó András, Lipták János, Jantsurák György és több augustána Confession⁵² levő lakosok.

Az 1783-ban kinyilvánított szándék és kérelem a mai napig tartó helyzetet teremtett, és bár volt eredménytelen kísérlet a rudabányai lutheránus közösség önállósítására, de a status quo nem változott, ezért a rudabányai evangélikusságra vonatkozó iratok, történeti források is elsősorban a sajkókazai evangélikus parókia levéltárában találhatóak, melyeknek rendelkezésemre bocsátását Balázs Tibor lelkész úrnak ezúton is köszönöm.

A 19. század első felében is csak maroknyi ágostai hitvallású evangélikusról szerezhetünk tudomást az időszakból fennmaradt schematismusokból. Fényes Elek 1851-ben megjelent „Geographiai szótár”-ában nem tesz említést egyetlen rudabányai evangélikusról sem, de nem árt tekintetbe venni, hogy adatainak megbízhatóságát nagyban meghatározta adatszolgáltatóinak alapossága, avagy felületessége. A település felekezeti összetételét a következőképp jellemzi: „Lakház van 131, lakos 753, köztök 309 rom. kath. Szuhogyhoz tartozó leányegyházzal, 421 ref., anyaegyházzal, mellyhez a szuhogyi leányegyház is tartozik, 13 zsidó.”⁵³

A kiegyezést követően Keleti (Klette) Károly elévülhetetlen érdemeket szerzett a statisztika tudomány módszertani fejlesztésében és intézményi háttérének megteremtésében. Elsősorban neki köszönhetjük, hogy 1870-től kezdődően nagyjából tízévente részletekbe menő népszámlálási adatfelvételek történtek, melyek minden magyarországi településre, azok társadalmi szerkezetére vonatkozóan alapvető adatokat tartalmaznak. Az 1870-ben publikált, Rudabányára vonatkozó adatsor tanulsága szerint a település 720 lakójából mindössze 5 vallotta magát evangélikusnak.

⁴⁶ Deputáció – lat. küldöttség, bizottság.

⁴⁷ Deklarál – lat. kinyilvánít, kihirdet, kinyilatkoztat.

⁴⁸ Instancia – lat. kérelem, kérés, folyamodvány.

⁴⁹ II. József türelmi rendelete adott lehetőséget a protestáns egyházak újra szerveződésre.

⁵⁰ Eklézsia – lat. egyházközség, templommal, parókiával, pappal rendelkező gyülekezet.

⁵¹ Filialista – lat. leányegyházi tag.

⁵² Lat. Confessio Augustana; ném. Augsburger Bekenntnis – ágostai, másképp augsburgi hitvallás, az evangélikus egyház egyik legfőbb hitvallása, amelyet négy wittenbergi hittudós, döntő mértékben Philipp Melancthon állított össze 1530-ban.

⁵³ FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá betűrendben körülményesen leíratik. Pest, 1851. I-IV. Reprint: Szeged, 1984.

A rudabányai egyházak történelméből

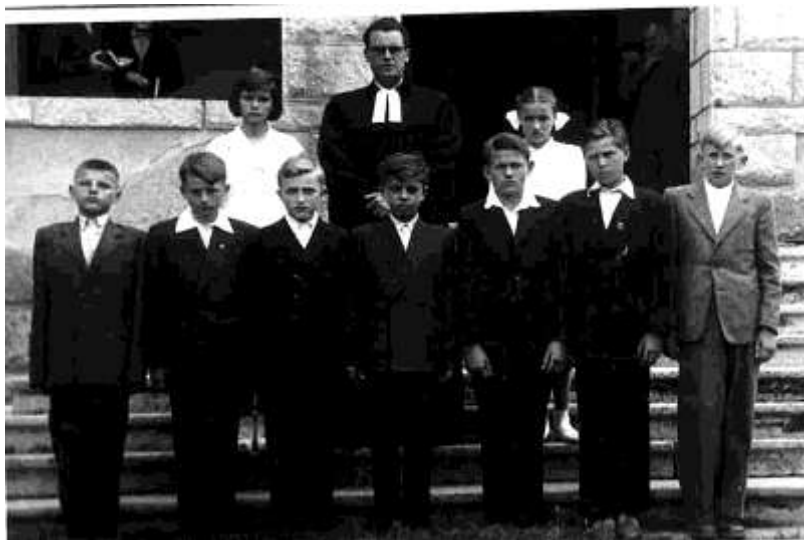
A köztörténetből közismert tény, hogy az 1870-es évektől az ország iparosodása óriási lendületet vett, a vasúthálózat dinamikus bővülése is nagy igényt támasztott a nyersvas iránt, ez pedig a vasérc bányászatra alkalmas térségek településeinek gazdasági életében, társadalmi szerkezetében alapvető változást hozott. Ezek közé tartozott Rudabánya is. Már az évtized végén elkezdődött a bányászati tevékenységben tradicionálisan élenjáró Felvidékről a bányászok népesség lehúzódnása, de ez a népmozgalmi (migrációs) folyamat igazán az 1880-as években bontakozott ki. Ámbár a bányászat-történeti, helytörténeti irodalomban⁵⁴ egyöntetű annak megállapítása, hogy csak az 1880-as években kezdődött felvidéki bányászok levándorlása, ennek ellentmond azonban, hogy már az 1880. évi adatfelvétel során Rudabánya 655 lakosa közül 38-an német nemzetiségűnek 2-en pedig szlováknak vallották magukat. Nyilvánvalóan közülük került ki a magát evangélikusnak valló 33 személy döntő többsége is. A dobsinai evangélikus bulének nagy hulláma azonban valóban az 1880-as évtizedben érte el Rudabányát, és ezt markánsan igazolja Rudabánya 1890. évi népszámlálásának adatai: Összlakosság - 1434 fő; (ebből) német - 401 fő; szlovák - 118 fő; evangélikus vallású - 388 fő - ők jelentik Rudabánya később egyre apadó evangélikus közösségének alapbázisát, legfőbb gyökerét. A folyamatos apadás tényét már a 20. század közepéig is a népszámlálási számadatok minden kétséget kizáróan alátámasztják: 1900 - 307 ev.; 1910 - 257 ev.; 1920 - 193 ev.; 1930 - 178 ev.; 1941 -126 ev.; 1949 - 124 ev.

*Az evangélikus templom felszentelésének résztvevői 1934. szeptember 23-án
a templom lépcsőin*

⁵⁴ EISELE GUSZTÁV (szerk.): Gömör és Borsod vármegyék bányászati és kohászati monográfiája. Első rész. Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének bányászati monográfiája. Selmecbánya, 1907. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Borsod-Gömöri Osztálya.

A Rudabányára betelepült dobsinaiaknak a település gazdasági- és kultúrtörténetében betöltött szerepéről a kötet más fejezetei szólnak, ehelyütt csupán evangélikus vallásgyakorlatuk vonatkozásaira térünk ki. „Az 1886-ban felépült társulati iskola tanítói közül Eltscher Károly (1860-1933) főtanító és evangélikus egyházfelügyelő, valamint öccse, Eltscher Ede szintén Dobsináról került Rudabányára. A betelepült bányászok nagy része az evangélikus felekezethez tartozott. Eleinte az iskola egyik termében tartották az istentiszteleteket. Az épület tetején levő huszártorony harangja jelezte az istentisztelet, a bányamunka és a tanórák kezdetét.”⁵⁵ Ahogyan korábban a maroknyi rudabányai evangélikusság hitéleti szolgálatát a sajkóközi evangélikus lelkészek látták el, ugyanúgy a továbbiakban is, a dobsinai származású bulénerekkel megszorodott közösség pasztorálása a kazai lelkészekre hárult. Közülük is az utódok legnagyobb elismerését Ligeti Ede váltotta ki, akinek a sajkóközi anyaegyház pasztorálásán túl jutott ereje az óriási szóványterület evangélikusainak szolgálatára is, és az ő idejében épült fel Lux Kálmán műegyetemi tanár tervei alapján 1932-34-ben a rudabányai evangélikusok temploma, amelyet 1934. szeptember 23-án szenteltek fel.

Konfirmáció, 1956

Ligeti Edének 1939-ben sikerült elérnie az evangélikus egyházvezetésnél, hogy szolgálatának segítésére segédlelkészt helyezzenek ki. Moravcsik Sándor esperes az 1954. június 15-én Rudabányán tett egyházlátogatását megörökítő jegyzőkönyvben összefoglalja az 1939. óta történeteket. „Rudabánya eredetileg Sajokáza főkegyházközsége. Az egyházközség széles szóványterületének északi felében fekszik. Ennek az északi fele résznek a gondozása hosszú időn át egészen 1939-ig a mindenkori sajkóközi lelkésznek volt kötelessége.

⁵⁵ PAPP ANDREA: Rudabánya és Dobsina bányaváros kapcsolatai. Bulénerék Rudabányán. in. A rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei. 3. (2006.) 79. p.

A rudabányai egyházak történelméből

Ezt az óriási munkát azonban egy ember nem bírta elvégezni. Így történt, hogy Túróczy Zoltán püspök szorgalmazására az északi rész önálló munkát kapott,⁵⁶ aki segédlelkészi minőségben ezt a nagy területet gondozta. Az északi területnek a központi helye Ormospuszta volt. Ennek a területnek volt egyik igen fontos pontja Rudabánya is. Az első kiküldött segédlelkész Nikodémusz János /jelenlegi újcsanálosi lelkész/ volt, utána következnek: ifj. Rimár Jenő, Lovas Kovács András, Dr. Ottlyk Ernő, Belopotoczky Lajos /Ezek Ligeti Ede idején voltak missziói segédlelkészek/ Majd Abaffy Gyula, Terray László és a most is szolgáló Gáll Sándor 1947. okt 28-án kezdte szolgálatát Böjtös Sándor idejében. Azóta sajkókazai lelkészek voltak Dr. Ottlik Ernő és a most szolgáló Deme Károly.”

Az elkövetkező időszak Rudabányát is érintő evangélikus egyháztörténetét az ateista államszocialista hatalom szorításában elszenvedett hátrányok, nehézségek, gyötördések jellemzik. „Az ormospusztai missziós centrum, mely már 1939 előtt is imateremmel bírt, 1951 januárjában megszűnt az északi terület missziói központja lenni, t. i. a Bányavállalat, mely az imatermet 1924-ben istentiszteleti célokra az egyházköztségnek adta, most saját hivatali céljaira visszavette. Ettől az időtől kezdve Rudabánya ennek az északi fele résznek a centruma, mert itt 1934. szeptember 23 óta van templom. A m. (missziói – Sz. P.) lelkész: Gáll Sándor is ideköltözött 1950. dec. 1-én ahol 1 szoba-konyhás bérelt lakásban lakik.

A gyülekezet 1957-ben a templom előtt

A meglátogatás idején ezt a házat annak tulajdonosa minden erővel saját céljaira visszavenni törekszik, ami igen sok megrázkódtatással jár.”

A szolgáló lelkész számára ház építésére vagy vásárlására szükséges 35 000 Ft előteremtését az esperes lehetetlennek tartja. A Rudabányán szolgáló segédlelkész lakhatásának biztosítása később is nehézséget jelent. Ezzel kapcsolatban viszont a leg-

⁵⁶ A megfogalmazás félreérthető, valójában a missziói segédlelkész, másképp (a püspök által) megbízott lelkész nem volt önálló, független, hanem a sajkókazai lelkész felügyelete alatt állt.

extrémebb adat 1964-ből származik, amikor "...a templom kórusán létesített a gyülekezet a segédlelkész számára szükségglakást."

1954-ben a nagy szórvány terület legtöbb evangélikusa 137 fő Rudabányán van, ezt követi Ormosbánya 72, Izsófalva 60 evangélikus vallású lakójával.

A templom 25 éves évfordulóján a gyülekezet asszonyai főztek a vendégeknek (1958)

Az esperesi látogatás jegyzőkönyve ezután a rudabányai evangélikusok javainak részletes leírását, leltárát tartalmazza, melyek közül itt csak a toronyban elhelyezett „F” hangú harangot említjük meg. Viszont feltétlenül közzendő a jegyzőkönyv 7. pontjában szereplő kimutatás.

Rudabánya áldozatkészsége 1953-ban.

Önkéntes adó:	7044,95 Ft
Persely	1020,00 „
Adomány	-----,-- „
Gyámintézeti gyűjtés	118,00 „
Egyéb gyűjtés	21,80 „

Összesen	8204,75 „
Egy lélekre eső átlag	14,92 Ft

Rudabánya lehanyatló evangélikusságának történetében feltétlenül említést érdemel a vissza-visszatérő önállósodási igény, a sajkakazai anyaegyháztól való leválás kezdeményezése. Egy 1967-ből származó jegyzőkönyvi bejegyzés, melyet az akkori segédlelkész Bozorády Zoltán vetett papírra így összegzi a fiókegyház függetlenedési kezdeményezéseit: „Az első segédlelkész kinevezése után kísérletek folytak az önállósításra, eredménytelenül, mert több esetben hiányzott a szükséges egyetértés. Utoljára 1958-ban a kerületi gyűlés akadályozta meg az önállósítási szándékot.”

A rudabányai egyházak történelméből

Az 1958-ban kezdeményezett önállósulási akció agilis kezdeményezője az akkori missziói segédlelkész, Solymár András volt. Sikerült törekvéséhez megnyernie a szórványok evangélikusait, akiknek felhatalmazásával a következő beadványt adta át a sajkókazai anyaegyház lelkészének:

„Evangélikus Lelkészi Hivatal

Sajókaza

>>...Mi az albertelepi, boldvaszilasi, edelényi, izsófalvai, ormosbányai, rudolftelepi, szendrői, szőlősdarói, szuhakálói evangélikusok azzal a kéréssel fordulunk a sajkókazai egyházközséghez és a felsőbb egyházi hatóságokhoz, járuljanak hozzá, hogy a sajkókazai anyaegyházközségtől elszakadhassunk és az önállósulandó Rudabányához csatlakozhassunk. Az anyaegyházközség 175 éven keresztül gondozott és megtartott őseink hitében. Ha a sajkókazai lelkészek nem végeztek volna emberfeletti munkát és a gyülekezet nem hozott volna olyan nagy áldozatot a szórványban lakókért, ma már nem volnának evangélikusok ezen a területen. Ligeti Ede lelkész munkájának gyümölcse, hogy most Rudabánya önállósul....<<

Sajókaza, 1958 március 5.-én

Solymár András”

A gyülekezet 1959-ben

A segédlelkész, Solymár András 1958. március 30-ra közgyűlést⁵⁷ hívott össze Rudabányára, hogy a Sajókazától való függetlenedés igényét ilyen módon is erőteljes törekvésnek mutathassa fel. Érdekes azonban, hogy a rendelkezésre álló közgyűlési

---

⁵⁷ Az evangélikus gyülekezetek autonómia gyakorlásának legfontosabb, legmagasabb szintű szerve a közgyűlés. Ezen részt vehet, és szavazati joggal rendelkezik minden egyházadót befizetett egyháztag. Ezen döntenek a gyülekezet életének legalapvetőbb kérdéseiről: pl. lelkészválasztás, zárszámadás, szervezeti változás stb.

anyag csak az ő általa felolvasott beszéd kivonatát tartalmazza, nem örökít meg a hívek részéről észrevételt, hozzászólást, pedig a közgyűlésen erre joguk nekik is lenne.

Saját törekvésének előzményeként megemlíti, hogy elődje, „...*Simonfay Ferenc ... (is) a legcéltudatosabban fáradozott azon, hogy Rudabánya elszakadhasson Sajókazától, hogy a nagy szóróványban szétszórtakat gyülekezetté kovácsolja össze. A kazai lelkész, és maga a kazai gyülekezet is mindig elzárkózott, és nem volt hajlandó belemenni az elszakadásba.*” Nem lehet csodálkozni azon, hogy a korábbiakat illetőleg sem a kazai gyülekezet, sem a kazai lelkészek nem pártolták Rudabánya leválását, „... *hiszen igen nagy segítséget jelentett a kazai egyházközségnek az az összeg, amellyet (sic!) az itteni bányák olyan hűségesen levontak az érdekeltek beleegyezésével havonta. A II. világháború után ez a helyzet megváltozott, nem vonták le az egyházadót.*”

Azt kell gyanítanunk, hogy Solymár András kezdeményezését nem a pasztoráció hatékonyabbá tételének vágya, nem is egy gyarapodó, erősödő hitközösség valóságos önállósodási igénye, hanem saját egója motiválta, amikor függetleníteni akarta magát a sajókazai anyaegyház fennhatóságától. Mert hiszen az általa készített „*A rudabányai Evangélikus Fiókegyházközség választói névjegyzéke ez 1958. évi január 1.-én*” a 4 esztendővel korábban kimutatott 137-hez képest 69-cel kevesebb, mindössze 68 egyházadót fizető evangélikust tüntet fel Rudabányán, akik a Teremtő Istennel lutheránus módon kívánnak találkozni, tehát négy év alatt a számuk a felére csökkent. Solymár András személyiségét más forrásokból nem ismerhetvén azt a motivációs lehetőséget sem vethetjük el, hogy a segédlelkész kétségbeesett próbálkozása az önállósodás kezdeményezésére azon alapul, hátha így nagyobb igény támad az evangélikus kegyességi életre. Nem tudhatjuk. Az viszont tény, hogy az evangélikusság erőzítője az elkövetkező évtizedekben is folytatódott. Az erőteljes megfogyatkozás után, az 1970-es évektől már nem szolgált segédlelkész a településen, ez után újra a sajókazai lelkész pásztorolta a rudabányai lutheránusokat, havonta egy istentiszteletet tartva. A legutóbbi Rudabányán szolgálatot tevő evangélikus pap, az 1985-től jelenleg is Sajókazán működő Balázs Tibor, a Borsod-Hevesi Evangélikus egyházmegye senior lelkésze. Elmondása szerint hosszú szolgálati ideje alatt egyetlen rudabányai gyermeket sem keresztelt, ámde 30 temetésen órá hárult a feladat: lutheránus rítus szerint elkísérni a gyülekezet maradékának tagjait utolsó földi útjukra. Lux Károly temploma pillanatnyilag funkcióntalan építmény, emlék, akárcsak egy omladozó, gyenge vár a robbanófejes rakéták korában.

Irodalom

Adaléktár 2000

Adaléktár. Dokumentumok a Sárospataki Református Kollégium Adattárában, Acta Patakina III., Sárospatak, 2000.

Egyházközségek iratai 2003

Egyházközségek iratai a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában, Acta Patakina XI., Sárospatak, 2003.

EISELE 1907

EISELE Gusztáv (szerk.): Gömör és Borsod vármegyék bányászati és kohászati monográfiája. Első rész. Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének bányászati monográfiája. Selmecbánya, 1907. Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Borsod-Gömöri Osztálya.

FABINY 1989

FABINY Tibor: A Magyarországi Evangélikus Egyház rövid története > Budapest, 1989.

FÉNYES 1851

FÉNYES Elek: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta betűrendben körülményesen leíratik. Pest, 1851. I-IV. Reprint: Szeged, 1984

Népszámlálási adattár 1784-1990

A magyarországi népszámlálás adatai 1784 és 1990 között. Népszámlálási digitális adattár. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára.

PAPP 2006

PAPP Andrea: Rudabánya és Dobsina bányaváros kapcsolatai. Bulénerék Rudabányán. In: A rudabányai Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei. 3. (Rudabánya, 2006.)

SOÓS 1985

SOÓS Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése, Szent István Társulat kiadása, Budapest, 1985.

Sárospataki Levéltár 2000

Egyházközségi dokumentumok a Sárospataki Református Kollégium Levéltárában, Acta Patakina II., Sárospatak, 2000.

Szupplikáció 2002

BILKAY Ruth – LACZKÓ Gabriella: Szupplikáció a Sárospataki Református Kollégiumban 1945-1951, Acta Patakina X., Sárospatak, 2002